

ODREĐIVANJE NAKNADE ŠTETE ZBOG POVREDE UGOVORA O MEĐUNARODNOJ PRODAJI ROBE

Dr Katarina Jovičić*

***Apstrakt:** Zahtev za naknadu štete je pravno sredstvo koje je poveriocu gotovo uvek dostupno u situaciji kada dužnik ne ispuni ugovor o međunarodnoj prodaji robe, ili ga neuredno izvrši. To pravno sredstvo, strani vernoj ugovoru, daje pravo da od druge strane zahteva isplatu odgovarajuće sume novca na ime kompenzacije. Dva su ključna pitanja koja se s tim u vezi postavljaju: prvo, koje štete nastale usled povrede ugovora poverilac može da nadoknadi zahtevom za naknadu štete i drugo, kako se odmerava iznos obeštećenja. U uporednom pravu se u odnosu na prvo pitanje gotovo univerzalno prihvata princip integralne naknade štete, dok se odmeravanje visine štete, u načelu, vrši na osnovu stvarnih troškova i gubitaka koje je oštećeni pretrpeo, ili na osnovu pretpostavljene štete kada su za to ispunjeni predviđeni uslovi. Ipak, tako dobijen iznos ne predstavlja nužno i konačni iznos obeštećenja, jer sva prava predviđaju ograničenja dužnikove ugovorne odgovornosti. U radu se ukazuje na karakteristična rešenja ovih pitanja u uporednom pravu, uz poseban osvrt na pravila koja o tome predviđaju Zakoni o obligacionim odnosima Republike Srbije i Republike Srpske, kao i Bečke konvencije. U zaključku se konstatuje da između pomenuta tri izvora prava nema suštinskih razlika i da na osnovu toga proizilazi da Zakoni o obligacionim odnosima ne odstupaju od međunarodnih standarda u ovoj oblasti.*

Ključne reči: ugovor o međunarodnoj prodaji robe, neizvršenje ugovora, naknada štete, ugovorna odgovornost, ograničenja dužnikove odgovornosti za štetu, Zakon o obligacionim odnosima, Bečka konvencija.

UVOD

Kada dužnik ne ispuni ili neuredno izvrši ugovor o međunarodnoj prodaji robe tako da je to pravno relevantno, tada poverilac stiže pravo da protiv njega upotrebi određena pravna sredstva. Koja su to pravna sredstva zavisi, u načelu, od prava merodavnog za ugovor¹, ali zajedničko svim pravima je da poveriocu u tom slučaju

* naučni saradnik, Institut za uporedno pravo, Beograd

¹ Strane ugovornice mogu ovo pitanje urediti i samim ugovorom, podrazumeva se pod uslovom da se kreću u granicama postavljenim prinudnim propisima koja se primenjuju u konkretnom slučaju.

priznaju pravo na naknadu štete², samostalno ili istovremeno sa nekim drugim pravnim sredstvom.³

Naknada štete zbog neispunjenja ili neurednog izvršenja ugovora o međunarodnoj prodaji robe, po pravilu, ima za cilj da se oštećena strana dovede u položaj u kome bi bila da je ugovor ispunjen⁴ i to se, redovno, postiže isplatom odgovarajuće sume novca.⁵ Nekada, međutim, poverilac može zahtevati naknadu štete uzimajući u obzir samo troškove koje je snosio verujući da će ugovor biti uredno izvršen⁶, pa obeštećenje u tom slučaju nema za cilj da se njegova imovina dovede u stanje u kome bi bila da je ugovor realizovan, već u kome bi bila da on nije ni zaključen. Oštećeni poverilac, po pravilu, samostalno odlučuje na koji od navedena dva načina će koncipirati odštetni zahtev, ali on nema pravo da istovremeno kumulira više zahteva koji imaju za cilj popravlanje štete. Ovo stoga što suma obeštećenja ne treba da bude ni veća ni manja od nastale štete, već njoj ekvivalentna, pa ako je obeštećen po jednom osnovu onda ne može zahtevati obeštećenje i po drugom osnovu.

Najznačajnije pitanje koje se postavlja u vezi sa naknadom štete zbog povrede ugovora o međunarodnoj prodaji robe, jeste pitanje kako se ona određuje. Da bi se na njega odgovorilo neophodno je, prvo, utvrditi koje štete, od svih šteta koje su se dogodile kao posledica povrede ugovora, mogu biti obuhvaćene poveriočevim odštetnim zahtevom, a nakon toga je potrebno odmeriti visinu odštetnog zahteva, odnosno obračunati te štete u odgovarajući novčani iznos.

² U najopštijem smislu, uslovi pod kojima poverilac stiče pravo na zahtev za naknadu štete su: da su strane zaključile punovažan ugovor, da je jedna strana taj ugovor povredila, da je druga strana usled toga pretrpela štetu, da pravo priznaje da se ta šteta može nadoknaditi, kao i da se dužnik nije oslobodio od ugovorne odgovornosti.

³ Videti više: Jovičić, K., *Odnos zahteva za naknadu štete zbog povrede ugovora o prodaji robe sa drugim pravnim sredstvima poverioca*, u, Strani pravni život br. 1/2013, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2013, str. 79-95.

⁴ U svetlu nacionalnih prava, međunarodnih ugovora, opštih načela međunarodnog prava i u pravnoj doktrini postoji gotovo univerzalna saglasnost o ovom pitanju. Videti: Gotanda, J., *Damages in Private International Law*, u, 326 Recueil des Cours 73- 407, Hague Academy of International Law, Martinus Nijhoff Publishers 2007, str. 182-183; Treitel, G., *Remedies for Breach of Contract – A Comparative Account*, Clarendon Press, Oxford 1989, str. 82; Cigoj, S., Član 155, u Krulj, V., Blagojević, B., (redaktori), *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Savremena administracija, Beograd 1983, str. 517.

⁵ Pored novčane naknade, veliki broj prava predviđa i naknadu u naturi, ali to nije uobičajeno za naknadu štete zbog povrede ugovora o prodaji (uporednopravni pregled o ovom pitanju videti: Toroman, M., Član 185, u *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, op. cit., str. 693). Konvencija UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe iz 1980. godine (*United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*), objavljena u "Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 10-1/84 (u daljem tekstu: Bečka konvencija), takođe, predviđa da se naknada štete u slučaju povrede ugovora o međunarodnoj prodaji robe vrši isplatom novca (član 74. i dalje).

⁶ Po pravilu, to su situacije kada oštećeni ima teškoće da dokaže celokupnu štetu koju je pretrpeo. Tako, na primer, kupac koji je angažovao magacinski prostor da bi u njega smestio robu verujući da će je prodavac isporučiti na vreme, može na ime naknade štete potraživati samo iznos koji odgovara troškovima zakupa magacina (jer on ne bi pretrpeo taj gubitak da je ugovor uredno izvršen), a ne i iznos zarade koju je očekivao da je roba dostavljena na vreme.

1. VRSTE ŠTETA KOJE SE NADOKNAĐUJU

Ako se pođe od kontinentalnih prava, onda se obim naknade štete zbog povrede ugovora o međunarodnoj prodaji robe, po pravilu, određuje prema dva osnovna koncepta kompenzacije, poznata još iz rimskog prava, i to su: *damnum emergens* i *lucrum cessans*. Pod *damnum emergens* podrazumeva se stvarna, odnosno efektivna, odnosno pozitivna šteta, koja se sastoji u umanjenju već postojeće imovine oštećenog lica⁷. Kada je o povredi ugovora reč, tada se ova šteta izražava kroz izdatke koje je oštećeni podneo zbog toga što druga strana nije izvršila ili je neuredno izvršila svoju ugovornu obavezu, uključujući i razumne troškove koji su bili potrebni da bi se sprečile ili ublažile štetne posledice povrede ugovora. Za razliku od toga, *lucrum cessans* predstavlja izgublenu dobit, odnosno korist koju je oštećeni po redovnom toku stvari očekivao od izvršenja ugovora i koju bi ostvario da je ugovor uspešno realizovan. Ona se može označiti i kao negativna šteta, jer podrazumeva, korist koja se očekivala, ali je izostala zbog toga što je ugovor povređen.⁸ Princip potpune naknade štete, koji uključuje kako pozitivnu tako i negativnu štetu⁹ prihvata većina kontinentalnih prava¹⁰, a to shvatanje usvajaju i najznačajniji međunarodni izvori prava za ugovor o međunarodnoj prodaji robe. Tako, Bečka konvencija predviđa da naknada štete obuhvata pretrpljeni gubitak i izmaklu dobit,¹¹ a slično rešenje sadrže UNIDROIT Načela za ugovore u međunarodnoj trgovini (u daljem tekstu: UNIDROIT Načela)¹², kao i Načela evropskog ugovornog prava.¹³

U pravima *common law* naknada štete ima drugačiji razvojni put nego u kontinentalnim pravima i idejama, odnosno princip potpune naknade štete zbog povrede ugovora o prodaji se ne objašnjava kao pravo na pozitivnu i negativnu štetu, već

⁷ Videti: odrednica „*Damnum emergens*”, u, *Pravna enciklopedija 1*, Borislav Blagojević (redaktor), Savremena administracija, Beograd 1985, str. 206.

⁸ Za naknadu ove štete nije odlučujuća samo dobit koju je oštećeni subjektivno predviđao i od ugovora očekivao; potrebna je izvesna objektivna verovatnoća da bi se ona zaista i ostvarila, Videti: odrednica „*Lucrum cessans*”, u *Pravna enciklopedija 1*, op. cit., str. 741.

⁹ U pravnoj teoriji se šteta, koja je posledica neizvršenja ugovora, deli i na pozitivni, odnosno negativni ugovorni interes, prema tome da li je šteta nastala zbog nepravilnosti u izvršenju ugovora, ili zbog toga što ugovor nije punovažan, odnosno, zato što do zaključenja ugovora nije došlo. Ovu podelu, međutim, treba razlikovati od podele na pozitivnu i negativnu štetu u tom smislu, što negativna šteta (*lucrum cessans*), koja obuhvata izgublenu korist, po pravilu ulazi u pozitivni ugovorni interes, ali ona, takođe, može biti i element negativnog ugovornog interesa, na primer, ako prodavac propusti da ugovori prodaju robe trećem licu zato što je verovao da je zaključeni ugovor punovažan i da će biti izvršen.

¹⁰ Na primer, nemačko pravo (§§ 249, 252. BGB), austrijsko pravo (§1293. AGB), francusko pravo (čl. 1149. CC i dalje), italijansko pravo (član 1223. CC), holandsko pravo (§6:96 BW), špansko pravo (član 1106. CC); član 189. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima Republike Srbije.

¹¹ Videti: član 74. Konvencije, prva rečenica.

¹² *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts* (1994). Videti član 7.4.2.(1).

¹³ *Principles of European Contract Law* su rađeni u tri etape: I deo je donet 1995. godine, II deo 1997. godine i III deo, 2003. godine. Videti član 9:502.

prema tome koji interes poverioca treba zaštititi obeštećenjem. U tom smislu razlikuju se: *expectation interes*,¹⁴ koji se može označiti kao interes izvršenja ugovora i štiti se naknadom štete čiji je cilj da omogućiti oštećenom sticanje koristi koju je od ugovora očekivaokako bi se doveo u položaj u kome bi bio da je ugovor uredno izvršen¹⁵; *reliance interes*, koji se može označiti kao interes pouzdanja u ugovor, i štiti se naknadom štete čiji je cilj da se oštećeni dovede u poziciju u kojoj bi bio da ugovor nikada nije ni bio zaključen¹⁶.

Koncept zasnovan na *damnum emergens* i *lucrum cessans*, s jedne strane, i koncept zasnovan na *expectation* interesu (koji, po pravilu, uključuje i *reliance* interes), s druge, na prvi pogled označavaju isto; oba se koriste da opišu princip potpune naknade štete. I zaista, oni potvrđuju istu ideju, ali je njihova uloga različita: *expectation interes* predstavlja krajnji cilj zahteva za naknadu štete, dok je uloga potpune naknade štete isplatom stvarne štete i izmakle dobiti način, odnosno, sredstvo putem koga se taj cilj postiže.¹⁷ Nije moguće unapred utvrditi opšte pravilo koje bi odredilo pod kojim uslovima se zahtev za naknadu štete može zasnovati na jednom od navedenih interesa¹⁸, niti je moguće unapred predvideti koje se štete, koje poverilac trpi zbog povrede ugovora, svrstavaju kao obična šteta, odnosno izmakla korist s obzirom da odgovor na to pitanje zavisi od specifičnih okolnosti svakog pojedinog slučaja.

Prema prirodi, šteta može biti materijalna, tj. imovinska, i nematerijalna, tj. neimovinska. Kod ugovora o međunarodnoj prodaji robe, koji se zaključuje prevashodno radi sticanja dobiti, retke su situacije u kojima bi poverilac trpeo nematerijalnu štetu zbog neispunjenja ili neurednog izvršenja ugovora i one se, po pravilu, svode na slučaj kada je usled toga narušen poveriočev poslovni ugled među njegovim poslovnim partnerima. Ako pretrpi takvu štetu onda poverilac ne bi trebalo da ima smetnje da se po tom osnovu obešteti, pod uslovom da merodavno pravo prihvata naknadu nematerijalne štete zbog neispunjenja ugovora. Podrazumeva se da on i u ovom slučaju mora dokazati postojanje nematerijalne štete i opredeliti njenu visinu sa razumnom pouzdanošću, jer se ona ne pretpostavlja. Ipak, sud ili arbitražer kada odlučuju o takvom zahtevu treba da budu posebno obazrivi i da vode računa da se naknada štete ne obračuna dva puta, jer se obeštećenje zbog narušenja poslovnog ugleda i naknada za gubitak zarade često preklapaju.¹⁹

¹⁴ Osim izraza „*expectation interes*”, u upotrebi je i izraz „*performance interes*”.

¹⁵ Opširnije: Gotanda, J., *Damages in Lieu of Performance*, Villanova University School of Law Working Paper Series, Berkeley Electronic Press, Berkeley, 2006, str. 3-4.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Videti više: Saidov, Dj., *Methods of Limiting Damages under Vienna Convention on Contracts on the International Sale of Goods*, dostupno na: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/saidov.html> 25. mart 2013.

¹⁸ O međusobnom odnosu između *expectation* i *reliance* interesu, kao i o načinu na koji su oni zaštićeni i u pravima koja naknadu štete zasnivaju na običnoj šteti i izmakloj koristi (na primerima nemačkog, austrijskog, švajcarskog i francuskog prava) videti: Treitel, G., op. cit., str. 88-105.

¹⁹ O ovom pitanju se dosta diskutovalo u kontekstu primene Bečke konvencije i praksa pokazuje da sudovi i arbitraže, kada odlučuju o zahtevu za naknadu štete zbog gubitka poslovnog ugleda, tada

2. ODMERAVANJE NAKNADE ŠTETE

Da bi poverilac nadoknadio štetu zbog povrede ugovora neophodno je da se ta šteta odmeri, odnosno obračuna. Kod ugovora o međunarodnoj prodaji robe obračun se može vršiti, u principu, na dva načina: prema stvarnim, odnosno konkretnim troškovima i gubicima koje je oštećeni pretrpeo²⁰, ili prema razlici između ugovorene cene i tržišne cene robe²¹. U prvom slučaju reč je o konkretnoj naknadi štete, čije postojanje i visinu poverilac mora da dokaže, dok je u drugom slučaju reč o apstraktnoj naknadi štete, koju oštećeni nije dužan da dokazuje zato što se ona pretpostavlja. Praksa pokazuje da način odmeravanja naknade štete u velikoj meri zavisi od toga da li je ugovor o međunarodnoj prodaji robe raskinut ili ne, s obzirom da većina pravnih sistema predviđa posebne načine obračuna naknade štete u tom slučaju.²² Ipak, to

zahtevaju da se dokaže ne samo postojanje, već i visina te štete, pa ne treba da čudi što preovlađuju odluke kojima se takvi zahtevi odbijaju. Tako, na primer, odluka HG Zürich br. 970238.1 od 10. februara 1999, dostupno na <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=484&step=Abstract> (20. juli 2013); odluka LG Darmstadt br. 10 O 72/00 od 9. maja 2000, dostupno na <http://www.cisg.law.pace.edu/cases/000509g1.html> (20. juli 2013). Više o ovom pitanju videti: Gotanda, J, u, Kröll, S., Mistelis, L., Perales, P., (eds.), *UN Convention on Contracts for the Internatioinal Sale of Goods (CISG)*, C.H.Beck, Hart Publishing, 2011, str. 1008-1009.

²⁰ Ovaj način odmeravanja naknade štete zasniva se na razlici između imovinskog stanja poverioca u kome bi on bio da je ugovor izvršen i stanja u kome se on stvarno nalazi nakon povrede ugovora. Tako, na primer, ako prodavac isporuči robu koja ima nedostataka onda je kupčeva imovina manja u visini razlike između vrednosti stvarno primljene robe i vrednosti koju bi roba imala da je saobrazna ugovoru; ako kupac nije preuzeo robu na vreme pa je prodavac zbog toga snosio troškove za njeno skladištenje i čuvanje, onda se visina naknade štete određuje prema tim troškovima, itd. Postoji i poseban vid konkretnog obračuna štete, koji se javlja u situaciji kada je ugovor raskinut i reč je o kupovini, odnosno prodaji radi pokrića. Ovaj obračun se može primeniti samo ako je poverilac, koji je raskinuo ugovor, sa trećim licem zaključio novi ugovor koji treba da nadomesti ugovor koji je raskinut. Tada, pod uslovom da između raskinutog ugovora i ugovora radi pokrića postoji razlika u ceni na štetu poverioca, on ima pravo da od dužnika zahteva naknadu štete u visini te razlike.

²¹ Apstraktni obračun naknade štete je, po pravilu, karakterističan za situaciju kada je ugovor raskinut i u tom slučaju se naknada obračunava prema razlici između ugovorene cene i tržišne cene robe u vreme raskida ugovora. Ovo rešenje nalazimo u Bečkoj konvenciji (član 76. stav 1), a isto pravilo sadrže i član 524. stav 1. ZOO Republike Srbije ("Sl. list SFRJ" br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93, "Sl. list SCG", br. 1/2003), odnosno član 635. st. 1. ZOO Republike Srpske ("Sl. list SFRJ" br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89; "SGRS" br. 17/93, 3/96, 39/03 i 74/04). Neka prava, međutim, kao merodavno vreme za obračun tržišne cene određuju vreme kada je roba trebalo da bude isporučena (vreme neispunjenja ugovora), npr. član 51. engleskog *Sale of Goods Act*, član 191. stav 3. švajcarskog *Obligacionog zakonika*; član 1518. italijanskog *Gradanskog zakonika*, §376 stav 2 nemačkog *Trgovačkog zakonika*.

²² Reč je o apstraktnom obračunu naknade štete (na osnovu razlike u tržišnim cenama), kao i o konkretnom obračunu naknade štete na osnovu kupovine ili prodaje radi pokrića. Oštećeni poverilac, međutim, može odštetni zahtev u slučaju raskida ugovora obračunati i na osnovu stvarne štete i izgubljene dobiti, ako smatra da je to za njega povoljnije. U ZOO Republike Srbije posebni obračun naknade štete zbog povrede ugovora o prodaji regulišu članovi 523-526, a ista pravila predviđaju i članovi 634-637 ZOO Republike Srpske. Bečka konvencija, takođe, uređuje pitanje posebnih obračuna naknade štete u slu-

ne opredeljuje isključivo ova okolnost, jer je pitanje obračuna naknade štete veoma složeno i mora se rešavati s obzirom na karakteristike svakog konkretnog slučaja.

Kada se šteta odmeri na odgovarajući način, tada još uvek nije izvesno i da će poverilac tako dobijeni iznos u celini primiti kao obeštećenje, s obzirom da svi pravni sistemi postavljaju određena ograničenja dužnikove odgovornosti za štetu.²³ Drugim rečima, sva prava odstupaju od principa potpune naknade štete zbog povrede ugovora o međunarodnoj prodaji robe i tehnike koje se koriste da bi se to postiglo su različite. Među najčešće zastupljenima su: stepen dužnikove krivice, stepen povezanosti štete sa povredom ugovora, predvidljivost štete i mera u kojoj je poverilac svojim ponašanjem doprineo nastanku štete. Prve dve okolnosti ostvaruju veći uticaj u domenu vanugovorne nego ugovorne odgovornosti za štetu, dok su druge dve uobičajeno zastupljene kod ugovorne odgovornosti. Njihova detaljnija analiza po obimu ne može stati u jedan ovakav rad, pa će u nastavku biti samo ukratko izložene.

3. OGRANIČENJA DUŽNIKOVE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU

3.1. Krivica dužnika za povredu ugovora

Krivica dužnika može uticati na ograničenje njegove odgovornosti za štetu zbog povrede ugovora,²⁴ ali ona nije u tom kontekstu široko zastupljena u uporednom pravu, makar kada je o trgovačkom ugovoru o prodaji robe reč.²⁵ Stepenuvanje visine naknade štete zbog povrede ugovora prema težini krivice dužnika, nije poznato u Bečkoj konvenciji, niti u UNIDROIT Načelima, dok je u romanskim pravima²⁶ i Načelima evropskog ugovornog prava ona značajna kao korektiv pravilu predvidljivosti štete. I u pravu Republike Srbije, kao i pravu Republike Srpske je zastupljeno ovo, drugo shvatanje, pa poverilac, u slučaju da dužnik nije ispunio ugovor usled

čaju raskida ugovora (čl.75. i 76), a takva pravila imaju i oba seta načela (čl. 7.4.5. i 7.4.6.UNIDROIT Načela, odnosno čl. 9:506 i 9:507 Načela evropskog ugovornog prava).

²³ Strane ugovornice mogu samim ugovorom predvideti ograničenja dužnikove odgovornosti za štetu zbog povrede ugovora, ali je to posebno pitanje koje se u ovom radu ne razmatra.

²⁴ Ovde nije reč o uticaju krivice na sticanje prava oštećenog na naknadu štete, već u kojoj meri on to svoje pravo, koje nesporno postoji, može da realizuje.

²⁵ Stepenuvanje visine štete prema težini krivice najčvršće je postavljeno u austrijskom građanskom pravu, koje polazi od toga da oštećeni ima pravo na potpunu naknadu, odnosno, pravo na naknadu stvarne štete i izmakle dobiti samo ako je dužnik počinio štetu iz zle namere ili krajnje nepažnje, dok u ostalim slučajevima ima pravo da zahteva samo stvarnu štetu (§1324 ABGB). Ipak, kada je reč o trgovačkim ugovorima o prodaji, ovo pravilo se ne primenjuje i oštećeni ima pravo na naknadu stvarne štete i izmakle dobiti. Videti: Draškić, M., *Granice odgovornosti dužnika za štetu pričinjenu povredom ugovornih obaveza*, u, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu br. 3-4, Pravni fakultet Beograd, Beograd 1985, str. 366. U švajcarskom pravu opšte pravilo za naknadu štete (kako vanugovorne tako i ugovorne) je da "oblik i visinu naknade određuje sudija s obzirom na okolnosti i stepen krivice" (član 43. stav 1. Obligacionog zakonika).

²⁶ Član 1150. francuskog CC; član 1225. italijanskog CC; član 1107. stav 2. španskog CC.

prevare, ili namerno, ili zbog krajnje nepažnje, ima pravo da zahteva naknadu celokupne štete koja je nastala zbog povrede ugovora, a ne samo naknadu štete koju je mogao predvideti kao moguću posledicu povrede ugovora, prema činjenicama koje su mu tada bile poznate, ili morale biti poznate.²⁷

3.2. Povezanost štete sa povredom ugovora

Zahtev uzročnosti se podrazumeva, kada je o naknadi štete zbog povrede ugovora reč i u uporednom pravu se retko sreće posebno pravilo kojim se to pitanje detaljnije razrađuje. U tom smislu se izdvajaju nemačko i francusko pravo. U nemačkom Građanskom zakoniku, naime, predviđeno je opšte pravilo o odgovornosti dužnika za naknadu štete zbog povrede ugovora, po kome je on dužan da poveriocu nadoknadi stvarnu štetu i izgubljenu dobit.²⁸ S obzirom da ni jednim drugim pravilom dužnikova ugovorna odgovornost nije dodatno ograničena, sudovi i pravni pisci su uvideli da se to ipak mora učiniti i vremenom se u praksi i pravnoj teoriji razvilo shvatanje po kome dužnik treba da odgovara samo za naknadu one štete koja je sa štetnim događajem u adekvatnoj kauzalnoj vezi.²⁹ Sličan je pristup i u francuskom pravu, u kome se Građanskim zakonikom pravi razlika između direktne i indirektno štete, i dužnik se obavezuje na nadoknadu samo direktne štete, odnosno štete koja je neposredna i nužna posledica neizvršenja ugovora.³⁰

3.3. Predvidljivost štete

Shvatanje da je dužnik u obavezi da nadoknadi samo onu štetu koju je, u vreme zaključenja ugovora, mogao predvideti kao realnu i moguću posledicu povrede ugovora, gotovo je univerzalno prihvaćen osnov ograničenja dužnikove ugovorne odgovornosti u uporednom pravu. Odavno se, naime, uvidelo da dužnik ne može biti odgovoran za sve štete koje eventualno nastanu u jednom lancu događaja iniciranom povredom ugovora³¹, već da bi trebalo "...taj lanac događaja sa gledišta naknade

²⁷ Stav 2. člana 266. ZOO; stav 2. člana 335. ZOO Republike Srpske.

²⁸ Videti §252 BGB. Pod izgubljenom dobiti se podrazumeva dobit koja bi se, prema redovnom toku stvari ili prema posebnim okolnostima slučaja, sa verovatnoćom mogla očekivati da štetnog događaja nije bilo.

²⁹ U pitanju je teorija koja je poznata kao "Teorija adekvatnosti". Više o ovome: Draškić, M., *Granice odgovornosti dužnika za štetu pričinjenu povredom ugovornih obaveza*, op. cit., str. 366.

³⁰ Član 1151. CC.

³¹ Koreni pravila o predvidljivosti mogu se pronaći u Justinijanovoj kodifikaciji rimskog prava, koja sadrži pravilo o ograničenju naknade štete u slučaju povrede ugovora na najviše dva puta veću vrednost od one na koju se ugovor odnosi (pravilo C.7.47.1, navedeno prema Gordley, J., Von Mehren, A., *An Introduction to the Comparative Study of Private Law, Readings, Cases, Materials*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, str. 541-542). Evropski pravници su dugo vremena pokušavali da objasne smisao ovog pravila, ali je tek u XVI veku Dimulen ukazao na njegovu povezanost sa predvidljivošću

prekinuti nekim pravno relevantnim momentom, a to je upravo predvidljiva šteta”.³²

Predvidljivost štete kod ugovora o međunarodnoj prodaji robe se, prema prevladajućem mišljenju u pravnoj literaturi, kao i sudskoj i arbitražnoj praksi, odnosi samo na uzrok štete, ne i na njenu visinu.³³ To je razumljivo s obzirom da se visina štete veoma teško može unapred pretpostaviti jer zavisi od brojnih okolnosti konkretnog slučaja, koje dužniku i ne moraju biti poznate u vreme kada stupa u ugovorni odnos. Takođe, nije sporno ni da je za predvidljivost štete relevantan momenat zaključenja ugovora, odnosno da dužnik odgovara samo za onu štetu koju je mogao predvideti kao moguću posledicu povrede ugovora u vreme kada je ugovor zaključen.³⁴

Međunarodni je standard da se pitanje da li je određena šteta bila predvidljiva u konkretnom slučaju ili ne, procenjuje prevashodno primenom objektivnog kriterijuma, odnosno polazi se od toga da li bi određenu štetu predvidelo i drugo lice koje bi se našlo u istim ili sličnim okolnostima kao dužnik. Pritom, ponašanje tog, drugog lica, se upoređuje sa ponašanjem razumnog lica, kao što je slučaj u Bečkoj konvenciji³⁵, odnosno prosečne osobe koja se u pravnom prometu ponaša sa potrebnom pažnjom, na primer u srpskom pravu³⁶. Ovaj, objektivni kriterijum dopunjuje subjek-

štete (vidi: ibidem). Ovu ideju konačno je uobličio i, od specifičnih odredbi rimskog teksta, odvojio Potje u XVIII veku, navodeći da je lice koje duguje izvršenje ugovora odgovorno samo za štetu koju je, u vreme kada je ugovor zaključen, predvidelo kao moguću štetu koju će strana, kojoj duguje izvršenje, pretrpeti. Pod ovim uticajima nastalo je i pravilo člana 1150. francuskog CC, kojim je po prvi put u uporednom pravu to pitanje regulisano zakonom.

³² Perović, S., *Komutativna pravda i naknada štete*, u, Pravni život br. 9-10 (osnovni referat), Udruženje pravnika Srbije, Beograd, 1992, str. LIII. Opširnije o razlozima koji opravdavaju ograničenje ugovorne odgovornosti na predvidljivu štetu: Jankovec, I., *Ugovorna odgovornost*, Poslovna politika, Beograd 1981, str. 347-350.

³³ Za srpsko pravo videti: Perović, S., op. cit., str. LIV; Jankovec, I., op. cit., str. 353. Za Bečku konvenciju videti: Perović, J., *Princip potpune naknade i pravilo predvidljivosti štete u Konvenciji UN o međunarodnoj prodaji robe*, u, Pravni život br. 11/2010, Udruženje pravniika Srbije, Beograd, 2010, str. 271-287.

³⁴ Ovo shvatanje se opravdava time da dužnik, da su mu bile poznate okolnosti od značaja za izvršenje ugovora, a koje će nastupiti nakon toga, verovatno ne bi ni zaključio ugovor ili bi ga zaključio pod drugačijim uslovima. U srpskom pravu ovo pitanje uređeno je članom 266. ZOO Republike Srbije, odnosno članom 335. ZOO Republike Srpske, a u Bečkoj konvenciji članom 74.

³⁵ Videti više: Enderlein, F., Maskow, D., *International Sales Law, United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods - Convention on the Limitation Period in the International Sale of Goods, Commentary*, Oceana, New York-London-Rome 1992, str. 301; Schwenger, I., Art 74, u, Schwenger, I., (ed.) *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Oxford University Press, Oxford 2010, str. 1019-1020.

³⁶ To se zaključuje na osnovu toga što se pravilom člana 266. ZOO predviđa da poverilac može dobiti naknadu samo one štete koju je dužnik, u vreme zaključenja ugovora, “... morao (podvukla K.J.) predvideti kao moguće posledice povrede ugovora...”. S obzirom na pravilo člana 18. ZOO, koje nalaže učesnicima u obligacionim odnosima da svoje obaveze izvršavaju s pažnjom dobrog domaćina ili dobrog stručnjaka, proizlazi da se od dužnika zahteva da sagleda najmanje one okolnosti koje bi, u istoj situaciji, sagledalo drugo lice koje je postupalo sa potrebnom pažnjom. U pravu Republike Srpske ovo pitanje uređuje pravilo člana 335. ZOO, kao i član 12. ZOO.

tivni, po kome se za ocenu predvidljivosti uzima u obzir i šteta koju je dužnik mogao predvideti na osnovu okolnosti koje su mu stvarno bile poznate u vreme zaključenja ugovora, čak i ako one objektivno nisu bile predvidljive.³⁷ Drugim rečima, stvarno znanje dužnika o okolnostima koje okružuju slučaj u vreme zaključenja ugovora može njegovu odgovornost za štetu proširiti.

3.4. Ponašanje poverioca kao osnov ograničenja dužnikove odgovornosti za štetu zbog povrede ugovora

Šteta koja je nastupila kao posledica povrede ugovora može biti delimično izazvana i ponašanjem poverioca. On, pre svega, može svojim držanjem nakon povrede ugovora doprineti uvećanju već nastale štete, ili sprečavanju njenog umanjivanja. U tim situacijama se u uporednom pravu, po pravilu, predviđa da se naknada štete koju dužnik duguje oštećenom srazmerno smanjuje i zakon, na taj način, sankcioniše poverioca koji se pasivno drži nakon što je dužnik povredio ugovor, a koji bi u konkretnoj situaciji mogao da preduzme razumne mere³⁸ i tako spreči nastanak štete, odnosno doprinese njenom umanjivanju.³⁹ I, Bečka konvencija ima pravilo po kome se iznos obeštećenja umanjuje u visini gubitka koji je mogao biti izbegnut da je poverilac preduzeo sve mere koje su, prema okolnostima slučaja, bile razumne da bi se smanjio gubitak prouzrokovan povredom ugovora.⁴⁰

Zakon, pored toga, posebno uređuje i situaciju kada poverilac svojom krivicom doprinese nastanku štete, predviđajući da će se naknada i u tom slučaju srazmerno smanjiti⁴¹, a slično pravilo ima i Bečka konvencija koja u članu 80. navodi da

³⁷ Za naše pravo videti: Jankovec, I., op. cit., str. 350 i 352. Za Bečku konvenciju videti: Enderlein, F., Maskow, D., *Ibid.* Po prirodi stvari dužnik saznaje za postojanje posebnih okolnosti slučaja ako ga o tome obavesti poverilac, najčešće, još za vreme dok traju pregovori.

³⁸ Poverilac nije u obavezi da preduzima sve moguće mere, posebno ne one čiji bi troškovi bili nesrazmerno veliki u odnosu na gubitke koje bi tim merama trebalo da spreči, na primer, da se upušta u parnice sa trećim licima. On, takođe, nije dužan da preduzima mere koje bi mogle naškoditi njegovom poslovnom ugledu.

³⁹ Stav 4. člana 266. ZOO Republike Srbije, odnosno stav 4. člana 335. ZOO Republike Srpske glasi: «Strana koja se poziva na povredu ugovora dužna je preduzeti sve razumne mere da bi se smanjila šteta izazvana tom povredom, inače druga strana može zahtevati smanjenje naknade».

⁴⁰ Član 77. Konvencije reguliše ovo pitanje pravilom sledeće sadržine: «Strana koja se poziva na povredu ugovora dužna je preduzeti sve mere koje su prema okolnostima razumne da bi se smanjio gubitak, uključujući i izmaklu dobit, prouzrokovan takvom povredom. Ako tako ne postupi, druga strana može zahtevati smanjenje naknade u visini iznosa gubitka koji je mogao da se izbegne». Ovakvo pravilo sadrže i oba seta Načela (član 7. 4. 8. UNIDROIT Načela i član 9:505 Načela evropskog ugovornog prava).

⁴¹ U pitanju je pravilo člana 267. ZOO koji glasi: «Kad za nastalu štetu, ili njenu veličinu, ili za otežavanje dužnikovog položaja ima krivice do poverioca ili do lica za koje on odgovara, naknade se smanjuje srazmerno». Krivica poverioca se ogleda u tome što se on nije ponašao u skladu sa odgovarajućim standardom pažnje koji se od njega zahteva u pravnom prometu (pažnja dobrog domaćina, dobrog privrednika ili dobrog stručnjaka prema odredbama člana 18. ZOO). Paralelno pravilo u pravu Republike Srpske predviđa član 336. ZOO.

se jedna strana "ne može pozivati na neizvršenje druge strane ako je to neizvršenje prouzokovano njenom radnjom ili propustom".⁴²

ZAKLJUČAK

Kada dužnik povredi ugovor o međunarodnoj prodaji robe, tada poveriocu redovno stoji na raspolaganju zahtev za naknadu štete, jer većina pravnih sistema predviđa da onu toj situaciji stiče pravo i na ovo pravno sredstvo pod predviđenim uslovima. Zahtevom za naknadu štete strana verna ugovoru od druge strane traži da joj na ime kompenzacije isplati određenu sumu novca, čije odmeravanje zavisi od toga koje se štete, od svih šteta koje su se dogodile kao posledica povrede ugovora, mogu nadoknaditi prema merodavnom pravu. Te štete je, potom, potrebno obračunati u odgovarajuće novčane iznose.

Tako dobijena suma, međutim, nije nužno i konačni iznos na koji poverilac može računati na ime obeštećenja, jer dužnikova odgovornost za štetu, po pravilu, nije neograničena. Od dužnika se, naime, najčešće traži da nadoknadi samo onu štetu koja je u uzročno-posledičnoj vezi sa povredom ugovora, pod uslovom da je takvu štetu mogao u vreme zaključenja ugovora predvideti kao moguću posledicu njegovog neispunjenja, ili neurednog izvršenja. Poveriočev odštetni zahtev se, pored toga, može umanjiti i na osnovu činjenice da je on svojim aktivnim ili pasivnim držanjem doprineo nastanku štete, ili njenom uvećanju.

Upoređivanjem rešenja, koja o naknadi štete zbog povrede ugovora o prodaji robe sadrže Zakoni o obligacionim odnosima Republike Srbije, Republike Srpske i Bečka konvencija, konstatuje se da između njih ima mnogo sličnosti. Tako, sva tri izvora polaze od principa integralne naknade i obavezuju dužnika da oštećenom nadoknadi stvarnu štetu i izgubljenu korist. Među njima nema suštinskih razlika ni kada je o ograničenjima dužnikove odgovornosti za štetu reč, jer to čine pravilom o predvidljivosti štete, kao i pravilom po kome se iznos naknade štete umanjuje za vrednost gubitaka koje je poverilac mogao sprečiti ili umanjiti da je delovao na odgovarajući način. Krivica dužnika nije od uticaja na sticanje prava poverioca da upotrebi zahtev za naknadu štete, ali Zakoni o obligacionim odnosima, za razliku od Bečke konvencije, ovu okolnost dužnika uzimaju u obzir kao korektiv pravilu predvidljivosti štete. Na osnovu svega toga se može zaključiti da su rešenja prava Srbije i Republike Srpske u domenu naknade štete zbog povrede ugovora o prodaji robe u velikoj meri usklađena sa Bečkom konvencijom, a samim tim i sa savremenim tendencijama u ovoj oblasti u uporednom pravu, s obzirom da se promene u toj sferi danas nesumnjivo odvijaju pod najvećim uticajem Bečke konvencije.

⁴² Identično pravilo predviđa član 7.1.2. UNIDROIT Načela, kao i član 9:504 Načela evropskog ugovornog prava.

Katarina Jovičić, PhD
Research Fellow,
Institute of Comparative Law, Belgrade

DETERMINATION OF DAMAGES FOR BREACH OF CONTRACT FOR THE INTERNATIONAL SALE OF GOODS

Summary

The claim for damages is almost always at creditor disposal in a situation where the debtor breach the contract for the international sale of goods. That remedy entitles party which is loyal to the contract to claim, from the other party, payment of the appropriate sum of money as compensation. In this regard there are two key issues to resolve: first, which damages caused by breach of contract can be compensated and second, how the amount of compensation should be measured. In relation to the first question the principle of full compensation is almost universally accepted in comparative law, while the measurement of damages is, in general, made on the basis of creditor's actual costs, or on the basis of supposed damage when the specified conditions are satisfied. However, the amount so derived is not necessarily the final amount of compensation because all legal systems predicted limitations of debtor's contractual liability. In this article author points out the characteristic solutions of these issues in comparative law, with particular reference to the relevant rules of Law on Obligation of Republic Serbia and of Republic of Srpska, as well as the relevant rules of Vienna Convention. In conclusion it is noted that between these three sources of law there are no essential differences, which confirms that Laws on Obligations don't deviate from international standards in this area of law.

Key words: *contract for the international sale of goods; nonperformance of the contract; compensation for damages; contractual liability; limitations of the debtor's liability for damages; Law of obligations; Vienna convention.*